

1.), *Stoll Béla–Varga Imre–V. Kovács Sándor*: A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1772-ig. Bp. 1972. 329. old. (Skarica Máté), *Skaricza Máté*: Szegedi István élete. (Latinból ford.: *Faragó Bálint*) Mezőtúr, 1906. 7–68. old., *Sipos Gábor*: Ráckevei reformátorok. = Tanulmányok a ráckevei járás múltjából. Ráckeve, 1972. 45–50 old.: *Kathona Géza*: Skaricza Máté Szegedi Kis István életrajza. = Fejezetek a hódoltsági reformáció történetéből. Bp. 1974. 81–144 old., *Horváth János*: A reformáció jegyében. A Mohács utáni félszázad magyar irodalomtörténete. 2. kiad. Bp. 1957. 432–433. old., *Herepei János*: Skarica Máté halála-idejé. = Protestáns Szemle, 1936. 17–20. old., *Klaniczay Tibor*: Ujfalvi Imre és az 1602. évi énekeskönyv. = Reneszánsz és barokk. Tanulmányok a régi magyar irodalomról. Bp. 1961. 164. old., *Uő*: A magyar irodalom története. I. 1600-ig. Bp. 1964. 499., 507. old., *Makkai László*: Pest megye története. = Pest megye műemlékei. I. Főszerk: *Dercsényi Dezső*. Bp. 1958. 102–103. old., *Kovács József László*: Adatok a ráckevei járás vázlatos történetéhez a honfoglalástól a XVIII. századig. = Tanulmányok a ráckevei járás múltjából. Ráckeve, 1972. 17–25. old., *Uő*: Ráckeve története. II–X. rész = Ráckeve – Aranykalász Híradó, 1979. III. évf. 1. sz. 10. old., 21. sz. 10. old., 3. sz. 10. old. 5. sz. 10. old. Uo: 1980. IV. évf. 1. sz. 10. old., 2. sz. 10. old., 3. sz. 10. old., 4. sz. 10. old. 5. sz. 10. old., *Káldi-Nagy Gyula*: Kanuni devri Budin tahrir defteri (1546–1562). Ankara, 1971. 85–95. old. *Uő*: A budai szandzsák 1559. évi összeírása. Bp. 1977. 261–268. old., *Kovács József–Losonci Miklós*: Ráckevei műemlékek. Ráckeve, 1968. 79 old. (Ráckevei Járási Füzetek. 3.), *Borkayné Kállay Ilona*: Régi házak Ráckeve kialakuló képében. = Műemlékvédelem, 1974. 3. sz. 165–170. old. *Veszprémi Fejes György*: A ráckevei református egyház és község története. Tahitótfalu, 1927. 5–15., 31. old., *Fegyő János*: Késő középkori lakóház leletmentése Ráckeve-n. = Studia Comitatus. II. Tanulmányok Pest megye múzeumaiból. Szerk.: *Ikvai Nándor*. Szentendre, 1973. 93–105. old., *Magdics István*: Diplomatarium Ráckeve-ense. Ráckevei Okmánytár. Kiadja: ----. Szfvár, 1888. 1–93. old., *Mészáros László*: „Elég merni is a nagyot” Skarica Máté ráckevei prédikátor-költő élete. = Theologiai Szemle. 1972. 9–10. sz. 307–315. old., *Uő*: A középkori ráckevei templomok története (XII–XVI. sz.) = A Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Diákkörének Kiadványai. 1974. Szerk.: *Kóbor Jenő, Nagy István, Sipos József*. Szeged, 1974. 67–76. old.

Dr. Mészáros László

Bartók Béla Pozsonyban

Kiváló zeneszerzők, előadóművészek: *Mozart, Beethoven, Haydn, Liszt* fémjelzik Pozsony múltbeli kulturális életének jelentős zenei eseményeit. Itt született *Hummel* és *Dohnányi*, itt volt diák, innét indult el felfelé ívelő pályáján és ide tért vissza gyakran, mint kiforrott, nagy művész *Bartók Béla*.

Tizenhárom éves korában, 1894-ben érkezett első ízben Pozsonyba, amikor özvegy édesanyját az Állami Tanítóképző Intézet gyakorló iskolájába tanítónőnek kinevezték. A következő évben Bartók Béla a korábban már elkezdett zenei tanulmányait *Erkel Ferenc* fiánál, Lászlónál folytatta. Erkel László 1896-ban meghalt, utána *Hyrtl* zenetanár vette át zenei képzését. Közben folytatta gimnáziumi tanulmányait a Klarissza utcai gimnáziumban. Ezt adja tudtul *Dusan Kuzma* építésmérnök 1956-ban leleplezett emléktáblája az egykori gimnázium, a mostani Pedagógiai Könyvtár falán. szlovák szövege fordításban így hangzik: „Ebben az épületben 1892-től 1899-ig tanult Bartók Béla a kiváló magyar zeneszerző, a szlovák népdal nagy tisztelője és ismerője”.

Bartók diákkorában a házi muzsikálás nagy divatban volt. A fiatal Bartókot, mint jó gondnokást szívesen látták a kamarazenekarokban. Járt *Róth* tanfelügyelőhöz és a *Rigele* családhoz. Egy másik ilyen zenei központ *Dohnányi Frigyes* gimnáziumi tanárnál volt, a ház káprázatos tehetségű fiával, *Dohnányi Ernő*vel. Ezek a zenei élmények nagy hatással voltak az ifjú Bartókra, és hozzájárultak zenei képességeinek elmélyítéséhez.

Dohnányi Ernő gimnáziumi évei alatt kötött barátságot a nála négy évvel fiatalabb Bartókkal. A korán félárvaságra jutott, beteges és zárkózott fiú azonnal felkeltette érdeklődését, ösztönösen érezte, hogy jelentős ígéret húzódik meg a sápadt arc és a különös szem

A volt Klarissza utcai katolikus gimnázium Pozsonyban, ahová Bartók 1892 és 1899 között járt (Móser Zoltán felvétele)

mögött. Miután Dohnányi befejezte gimnáziumi tanulmányait, a vasárnapi orgonálást és az intézet első zongoristájának a helyét is a fiatal Bartók vette át.

A Pozsonyban eltöltött évek egységes zenei alapot adtak Bartóknak az európai zene-kultúra egészéből. Erre utalnak önéletrajzában a következő sorok: „... tizennyolc éves koromig aránylag elég jól megismerkedtem a zeneirodalommal Bachtól egészen Brahmsig. Wagnernél azonban csak a Tannhäuserig jutottam.”

Gimnáziumi tanulmányainak befejezése után Bécsben a Zeneművészeti Főiskolán sikerrel letette a felvételi vizsgát és az ösztöndíj kérdése is megoldódott. Dohnányi Bécs helyett Budapestet ajánlotta. Saját példájára hivatkozott és nagyon dicsérte tanárait: *Thománt* és *Koessler*t. A tanácsot elfogadták és eredeti elhatározásukat megváltoztatták. Bartók 1899 őszén jelentkezett a budapesti Zeneakadémián felvételire.

Mielőtt elhagynánk Pozsony város falait, látogassunk el a Csehszlovák hadsereg útja 3-as számú házhoz. A falon márványtáblát láthatunk, a dombormű Bartókot ábrázolja, a felirat pedig arról szól, hogy ebben a házban lakott. Az emléktábla *Ladislav Snopek* szobrászművész alkotása és Bartók születésének kilencvenedik évfordulóján 1971-ben leplezték le.

A századforduló előtti évben Bartók ugyan elhagyta a várost, hogy a budapesti Zeneakadémián folytassa tanulmányait, de kapcsolatai a várossal ezután sem szakadtak meg. Ide jött katonai sorozásra és gyakori betegeskedése idején gyógyulásra is. A család 1901-ben és 1902-ben az egész nyarat a Békés kunyhóban, a hegyi ligetben töltötte.

A Zeneakadémia elvégzése és tanári kinevezése után végleg elköltözött Pozsonyból. Édesanyja továbbra is itt lakott nővérével együtt, a tanítóképző gyakorlóiskoláját vezette egészen nyugdíjaztatásáig és csak jóval később, a húszas évek végén költözött Budapestre. Utolsó itteni lakásuk hosszabb ideig a Széplak – Obchodná utca 35 szám alatt volt. Bartók minden alkalmat megragadott, hogy anyját meglátogassa. Nyugati hangversenyútjait lehetőleg úgy szervezte meg, hogy oda- vagy visszafelé utaztában egy-két napot itt töltsön. Más alkalommal is szívesen jött Pozsonyba. Természetesen a helybeliek érdeklődtek Bartók művészete iránt, ezért többször is hangversenyezett. Az elsőre 1904. január 13-án került sor, majd ugyanaz év november 10-én, két évvel később pedig 1906. november 4-én a Tulipánkert javára, továbbá 1920. április 16. és 1925. szeptember 25-én lépett fel. Az utóbbi hangversenyéről a HIRADÓ c. pozsonyi napilapban többek között a következőket olvashatjuk: „A Budapesti Filharmóniai Társaság Bartók rapszódiaját adta elő. A zongoránál maga a komponista, az új magyar zene egyedülálló, világhírű értéke ült. A hangverseny befejezése után a közönség óriási tapsal és ünnepléssel köszöntötte a szereplőket. Bartók Béla azonban nem jött elő.”

A következő koncertje 1931-ben volt. Ugyanebben az évben megalakult a város *Bartók Béla Dalegyesülete*. 1934-ben a Nemzeti Színházban tartott hangversenyéről a HIRADÓ tudósít: „Bartók Bélának egyéni akaratos, tradícióktól mentes zongorajátéka ritka élmény volt a zsúfolt terem közönsége számára. Az angol Purcell zongorára átírt kisebb szerzeményei és Kodály Zoltán gyönyörű Marosszéki tánca utánózhatatlan, férfias, acélos, tiszta és átgondolt játéka még az ellentmondókat is büvkörébe vonta. Különös varázsa volt Az éjszaka zenéje című újabb Bartók zongoraversenynek” – írta *Mezei Gábor*, a lap tudósítója.

Bartók művészi fejlődésében akkor áll be a fordulópont, amikor 1905–1906-os gyűjtőútjai alkalmával megismerkedik a népzénnel. Ez idő tájt kezdett szlovák, majd román népdalokat is gyűjteni. Gyűjtései nyomán nemsokára a szlovák népzénnél merített néhány kompozíciója látott napvilágot. Szlovák népdalgyűjteménye német nyelvű előszavában olvashatjuk: „Zenefolklorisztikával 1906-ban a magyar parasztszenei kutatással kezdtem el foglalkozni. Alig kezdtem azonban ehhez a munkához, láttam, hogy pusztán a magyar anyag ismerete egyáltalán nem elégséges a tudományos vizsgálathoz, s hogy hozzá legalább a környező népek anyagának lehető legalaposabb ismerete elengedhetetlenül szükséges. Ezért már 1906-ban a szlovák népzenei gyűjtéshez is hozzáfogtam és ezt folytattam megszakításokkal egészen 1918-ig”. Bartókot zólyomi gyűjtései vezették a szlovák népzene az ún. valasská-dallamcsoportjának nyomára. Ezt különösen fontosnak tartotta a szlovák népzenei anyag történetében, egyenesen benne látta a szlovák népdal legősibb, legeredetibb típusát.

Idegen földben alussza örök álmát. Nem teljesülhetett az a vágya, hogy hazájába visszatérhessen a háború befejezése után. Sírja kis bronzlappal van megjelölve, de emlékét az idők végtelenségig maradandó alkotásai őrzik.

Vörösmarty Géza

Ferenczy Istvánra emlékezünk¹

Rimaszombatban naponta sok ember halad el a református templom előtt, melynek külső falán látható a város nagy szülöttének, *Ferenczy István*-nak fehér márványból készült mellszobra. Az arra járók többsége azonban nem szentel különösebb figyelmet a szobornak, esetleg azt sem tudja, kit tiszteljen *Ferenczy* személyében.

A *Ferenczy*ek ősi fészke Debrecen volt. Innen érkezett a XVIII. században Gömör fővárosába a család rimaszombati ágának megalapítója, *Ferenczy István* lakatoslegény, a szobrász nagyapja. Házasságot kötött s 1761-ben megszületett a szobrász édesapja, ugyancsak *Ferenczy István*, aki folytatta apja mesterségét. Ifjabb *Ferenczy István* 1786-ban feleségül vette *Kálnay Mária*t, s kettejük gyermekeként született 1792. február 23-án *Ferenczy István*, a szobrász. A rimaszombati gimnázium kijárása után az ifjú *István* apja műhelyében tökéletesítette tovább szakmai tudását. Segédlevelet 1809. február 15-én nyert. Ebből az alkalomból egy céhládát készített s olyan zárat szerkesztett rá, melynek nyitját tapasztalt lakatos kollégái sem tudták megfejtetni. Apjával csak egy évet dolgozott, majd 1810-ben a régi szokások szerint tapasztalati körútra indult. Budára érkezte után találkozott először a művészetekkel és beiratkozott *Rauschmann* híres rajziskolájába. Itt ismerkedett meg a kor képzőművészeti irányzatával, a klasszicizmussal és ezen belül a copf stílussal. Édesapja gyenge egészségi állapotának híre 1813-ban hazahozta Rimaszombatba, de 1814 májusában újból kezébe fogta vándorbotját és útját Bécs felé vette, ahol elsősorban ipari szaktudásának fejlesztésére törekedett. Mesterei fölismerték művészi adottságát és nem akadályozták ennek kibontakozását. Beiratkozott a Képzőművészeti Akadémiára. Az Akadémia pályázatot hirdetett és az első díjat sikerült *Ferczynek* elnyernie a Béke allegóriája című emlékmével. Ez arra ösztökélte, hogy művészi adottságát továbbfejlessze. Gyalogosan útnak indult bécsből Rómába.

Ferenczy István mellszobra Rimaszombatban, *Vaszary László* alkotása

¹ Halálának 125. évfordulóján (*Szerk*)